

2000. – 224 с. 9. Основи філософських знань. Курс лекцій: Навч. пос. для студентів вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації. – К.: «Каравела»; Львів: «Новий світ – 2000», 2002. – 296 с. 10. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Гол. ред. Української Радянської Енциклопедії Академії Наук Української РСР. – Київ, 1975. – 775 с. 11. Стаття 3. Професійна компетентність – головна умова сестринської діяльності. Етичний кодекс медичної сестри України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uamed.net/dok/codex.html> – Назва з титул. екрану. 12. Федорук Н. М. Мораль та суспільний прогрес: Автореф. дис...канд. філософ. наук: 09.00.03. - Харків, 2005. - 20 с.

Ю. Колисник-Гуменюк

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКАЯ СОСТАВНАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ

Проведен анализ основных факторов влияния на профессиональную деятельность. Выдвигается предположение о взаимосвязи данных факторов в процессе формирования профессиональной культуры медицинского персонала.

Y. Kolisnyk-Humenyuk

MORALLY-ETHICAL COMPONENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF MEDICAL WORKERS

There was made the analysis of main factors of influence on professional activity. There was proposed a supposition about relationship of these factors in the process of forming of professional culture of medical personnel.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2010

УДК 172.16

*Перевалова Л.В.
м. Харків, Україна*

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років торкнулися усіх сфер життя суспільства, особливо це стосується системи освіти.

Рівень розвитку будь-якої держави визначається, насамперед, рівнем освіти, тому що вона є основою розвитку особистості, суспільства і націй у всіх розвинених демократичних країнах світу. Для пострадянських держав, у тому числі й для України, освіта - основа майбутнього, найбільш масштабна сфера суспільства, його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації, спосіб відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу, виховання патріота і громадянина, діючий метод модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені.

В останні роки людство стало усвідомлювати обмеженість і небезпеку подальшого розвитку шляхом економічного зростання та нарощування технічного потенціалу, а також

той факт, що майбутній розвиток повинний більше визначатися рівнем культури і мудрістю людину.

Величезна роль у подоланні найгостріших глобальних проблем людства належить освіті, тому XXI століття і називають століттям знань. Стає очевидним, що саме рівень розвитку вищої освіти буде визначати майбутнє країни. Світ кардинально змінюється, якщо у минулому столітті обсяг знань збільшувався у двічі кожні тридцять років, то зараз кожний рік знання оновлюються, за деякими оцінками, на 15%. В зв'язку з цим підвищуються вимоги суспільства до якості професійної освіти, постійно оновлюються технології навчання, змінюються економічні умови, в яких працюють вищі навчальні заклади, загострюється конкурентна боротьба на ринку освітніх і наукових послуг, змінюється позиція держави по відношенню до вищої освіти.

В цих умовах необхідно постійно вдосконалювати якість освітніх, наукових, інформаційних та інших послуг. Така діяльність неможлива без всебічної підтримки держави. Державна політика в сфері освіти повинна бути спрямована на створення необхідних умов для повноцінної якісної освіти, враховувати інтереси та здібності особистості, забезпечувати досягнення конкурентноздатного рівня для усіх ступенів освіти. Підвищення якості освіти необхідно для реалізації основної мети професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією та орієнтованого в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної праці за фахом на рівні світових стандартів, до постійного професійного росту.

Однак освітні системи не виконують своєї головної функції - формування творчого потенціалу суспільства, тому що кризові явища спостерігаються у національних освітніх системах різних країн і їх неможливо вирішити в межах окремої країни. Криза в системі освіти спостерігається і в Україні. Сьогодні вищим навчальним закладам доводиться працювати в складних умовах. Політична нестабільність, економічний спад ще більш об'єктивізували усі недоліки вітчизняного вищої освіти:

- низька оплата праці фахівців девальвувала цінність вищої освіти, його елітарність і статус;
- для підготовки висококласних фахівців немає відповідної наукової й методичної бази;
- надзвичайне захоплення професійною підготовкою приводить до деградації духовного й культурного розвитку особистості;
- технократизм мислення ігнорує закони розвитку природи і суспільства;
- скорочується державне фінансування освітньої та наукової діяльності;
- практично ліквідований державний розподіл випускників вузів;
- демографічна криза 90- х років минулого століття викликала різке зниження народжуваності в країні, і, як наслідок скоротилася кількість абітурієнтів, а перехід на 12-літню середню освіту паралізує набір у вузи на один рік;
- за роки незалежності країну покинули 5 тисяч докторів і кандидатів наук, що привело до дефіциту викладачів;
- ігнорування в суспільстві етичних цінностей привело до падіння престижу високоосвіченої людини.

У зв'язку з цим постає питання про необхідність зміни парадигми освіти, яка повинна стати гуманістичною, оскільки в її центрі – людина, її духовний розвиток і система цінностей.

Однією з найважливіших проблем сучасної освіти, що викликає гостру тривогу, є поступове і постійне «вимивання» з підготовки фахівців гуманітарної складової

Результатом цього процесу стала нездатність багатьох фахівців своєчасно реагувати на суспільні зміни, розуміти проблеми, що виникають в світі, і шукати шляхи їх вирішення. Майбутній вчений та інженер повинні нести особисту відповідальність за історичну долю людства.

Під гуманізацією освіти в широкому сенсі розуміють створення в суспільстві такої системи освіти, яка повинна відповідати ідеалам гуманізму, свободи і соціальної справедливості. Вирішити ці завдання належить гуманітарним наукам, які не лише розглядають проблеми суспільного розвитку у минулому, сьогоденні і майбутньому, але і сприяють розумінню людиною свого місця в суспільстві і свого життєвого призначення. Наше століття – це епоха гуманітарної освіти і соціально-гуманітарних знань, на відміну від ХХ ст., яке було століттям фізики і технократії.

Зміни в системі цінностей викликають необхідність по-новому оцінити перспективи гуманітарної освіти в Україні, його роль в професійній діяльності фахівця і відповідність потребам ринку праці і суспільства в цілому.

Низький рівень соціально-гуманітарної підготовки не дозволяє значній кількості випускників вузів повною мірою реалізувати себе в трудовій діяльності, мати власну громадянську позицію. Певна частина науково-технічної інтелігенції має технократичний тип мислення, який «вбирають» в себе і студенти. Вони відносяться до гуманітарних дисциплін, як до чогось другорядного, проявляючи досить часто відвертий нігілізм.

У 2003-2005 роках російськими вченими було проведено соціологічне дослідження, метою якого було з'ясувати відношення студентської молоді до різних видів соціально-гуманітарної освіти, а також виявлення проблем, що виникають у молоді при зверненні до соціально-гуманітарних знань на різних етапах професійної та життєвої кар'єри. Дослідження проводилися у Москві і Томську. В фокус-групах приймали участь не тільки студенти гуманітарних вузів, але і технічних спеціальностей, в програмах навчання яких є і соціально-гуманітарні дисципліни.

Дослідження показали, що із зацікавленістю вивчають гуманітарні дисципліни 44,9% студентів технічних вузів; 52,2% вивчають тільки тому, що вони є в навчальних програмах; 2,6% - вважають їх взагалі не потрібними. На питання, наскільки потрібні соціально-гуманітарні дисципліни, 42,3% студентів, які навчаються за технічними спеціальностями, вказали, що вони необхідні для розширення освітнього кругозору «вузького» фахівця, 35,7% - для подальшої професійної діяльності, 29,4% - для формування світогляду, громадської позиції. Серед знань, яких їм недостатньо як майбутнім фахівцям, були названі іноземні мови, психологія, мистецтво, культура, правова сфера [1, с.67-68].

Отримані дані практично співпадають з результатами соціологічних досліджень, що проводилися у 2000 – 2008 рр. соціологічною лабораторією кафедри етики, естетики та історії культури в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (далі НТУ «ХПІ»). Це дослідження «Студент НТУ «ХПІ», «Випускник НТУ «ХПІ», «Гуманітарні дисципліни очима студентів», в ході яких опитувалися студенти різних курсів, упор робився на студентів 4 – 6 курсів, які вивчили усі або більшість з соціально-гуманітарних дисциплін, що викладаються в університеті. Саме ці студенти мають вже сформоване уявлення про об'єкт досліджень.

Перш за все, необхідно відзначити наступні позитивні показники: 90,3 % студентів вважають гуманітарні дисципліни невід'ємною складовою університетської освіти, 57,1 % відвідують лекції і семінари з гуманітарних курсів, оскільки вважають їх актуальними і цікавими, а 42,2 % вивчають їх лише тому, що вони є в навчальному плані. Серед найбільш значимих гуманітарних дисциплін, які були виділені студентами, домінують:

«Правознавство» – 68,8 %, «Етика ділового спілкування» – 58,7 %, «Основи психології і педагогіки» – 56,3 % [2, с.67-68].

Більшість опитаних студентів вважають саме ці дисципліни обов'язковими для вивчення, тобто нормативними. Цілком закономірно, що на формування поглядів, переконань і ціннісних орієнтацій студентів відповідно до отриманих даних, впливають ті гуманітарні знання, які оцінюються як корисні та необхідні в подальшій професійній діяльності. Аналіз отриманих у ході досліджень даних виявив загальну прагматичну тенденцію, що існує в суспільстві, та яка відображається на вищій технічній освіті. Вона полягає в тому, що студенти, з їх кар'єрно-орієнтованими цінностями, віддають перевагу тим гуманітарних дисциплін, які будуть сприяти майбутньому професійному успіху.

Сутність гуманітарної освіти бачиться, перш за все, у формуванні культури мислення, творчих здібностей майбутнього спеціаліста на основі глибокого розуміння всієї культурної спадщини. Вона повинна вирішувати завдання загальнокультурної компетентності людини, що виходить за рамки її професійної сфери.

Завданням вищого навчального закладу є не тільки підготовка фахівця, професіонала, а й формування Людини творчої, всебічно розвиненої, з яскраво вираженою індивідуальністю.

Було б невірним сказати, що в Україні нічого не робиться в цьому напрямку. Багато вузів прекрасно розуміють необхідність вирішення цих проблем.

Ще в 1991 р. в НТУ «ХПІ» вперше був розроблений і впроваджений у практику цілісний цикл гуманітарно-суспільних дисциплін загальним обсягом 20% повного навчального часу. А вже в 1996 р. Міністерство освіти і науки включило цей цикл в освітньо-професійні програми підготовки фахівців. У 1997 р. в університеті була розроблена і введена в практику концепція гуманізації інженерної освіти (Богомолов С.І., Костенко Ю.Т., Товажнянський Л.Л. та ін.) [3]. На базі ХПІ було відкрито Національний центр гуманізації інженерної освіти.

Протягом багатьох років провідні харківські вчені займалися проблемами гуманізації освіти - це Ю.Т. Костенко, Л.Л. Товажнянський, В.І. Астахова, В.Ф. Сухіна, Л.О. Белова, О.Г. Романовський, В.А. Лозовий та багато інших [4]. Слід погодитися з їх думкою, що вища інженерна освіта повинна виконати найважливішу функцію - сформувати інженерний корпус нового типу з яскраво вираженим гуманістичним, моральним імперативом, фундаментально і професійно підготовленим до ефективної діяльності в реаліях ХХІ століття.

Політика держави у сфері освіти протягом останніх років була спрямована на зниження рівня викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вузах. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України (№ 642 від 09.07.2009 р.) «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» кількість обов'язкових гуманітарних дисциплін зменшилося до п'яти. Серед них особливе місце займають українська мова (за професійним напрямком), історія України, історія української культури. Інші два - це філософія та іноземна мова. Особливо хочеться відзначити «важливість» іноземної мови, яку пропонується вивчати три семестри, в той час як вона є одним із шкільних предметів, що виносяться на загальнодержавне незалежне тестування, крім того передбачається складання державного іспиту з іноземної мови при вступі до магістратури. Такі навчальні дисципліни, як правознавство, політологія, соціологія, психологія, культурологія, етика, естетика, економіка або повністю зникли з навчальних планів, або передані на вибір студентів. Гуманітарні дисципліни, які вільно обираються студентом, пропонуються вузами та їх перелік повинен містити не менш 20 навчальних

дисциплін (8 кредитів). Причому, навчальна дисципліна буде викладатися тільки в тому випадку, якщо її оберуть не менш 25 студентів.

Такий підхід завдасть серйозної шкоди гуманітарної складової в системі вищої освіти, негативно позначиться на підготовці майбутніх фахівців. Життя однозначно демонструє хибність такого ставлення. Новітні наукоємні технології сприяють матеріально-технічному розвитку держави, призводять до поліпшення життя людини, зростання її комунікативних можливостей. Разом з тим неможливо не помітити деградаційних процесів, пов'язаних з формуванням суспільства загального споживання: безвідповідальність і бездуховність, нехтування загальнолюдськими і національними культурними цінностями і традиціями. При цьому людина замінює творче мислення технологічними процедурами, знання - інформацією, мораль - розрахунком.

Гуманітарна освіта повинна бути націлена на формування у особистості моральної, правової свідомості, культури, почуття відповідальності за результати своєї діяльності.

Тому першочерговим завданням вищої освіти є збереження і творчий розвиток усіх його складових, і фундаментальної, та гуманітарній.

Сучасна соціально-гуманітарна освіта включає в себе багато дисциплін, перелік яких рахується не одним десятком. В той же час деякі дисципліни є основною усієї подальшої освіти, тому їх вивчення є обов'язковим. На перших етапах гуманітарної освіти до них слід віднести українську і іноземні мови, літературу, історію. Потім до них додаються філософія, соціологія, політологія, правознавство та ін. Гуманітарна освіта, перш за все, реалізує завдання соціалізації людини.

Мова йде не про збільшення кількості гуманітарних дисциплін, що викладаються, за рахунок фундаментальних, а про необхідність внесення змін до їх програм, змісту з урахуванням проблем ХХІ ст.; підвищення якості викладання, вдосконалення методик. Це принципово змінить характер навчання, буде сприяти розвитку творчих здібностей молодого покоління. Сучасні тенденції модернізації освітніх програм потребують впровадження активних методів навчання студентів. При організації занять необхідно користуватися ролевими та дидактичними іграми, програмним забезпеченням, проводити лекції-дискусії, використовувати кейс-метод, роботу в малих групах, перехресні дискусії, ділові ігри та інші сучасні методи навчання. Як допоміжні засоби необхідно застосовувати інформаційні технології, обчислювальну техніку, Інтернет, спеціальне обладнання. В епоху становлення інформаційного суспільства вища освіта не може обійтися без інформаційних ресурсів, які надають широкі можливості одержати необхідну інформацію для підготовки до занять.

Для підготовки майбутніх фахівців важливим є не тільки розробка нових навчальних програм, але форми організації занять: тренінги, дискусії, імітаційні ігри, які надають можливість прийняти правильне рішення. Практично третину знань студенти одержують завдяки творчому, активному спілкуванню.

Суспільству потрібні моральні, активні особи, що можуть приймати активні рішення. Таким чином вищий навчальний заклад повинний займатися не тільки підготовкою спеціалістів, які мають фундаментальні, професійні знання, але і виховувати особистість, здатну займатися самоосвітою протягом усього життя.

У період побудови ринкової економіки та громадянського суспільства, яке засноване на принципах демократії та свободи особистості, інтеграції сфери освіти належить важлива роль в вихованні нового покоління, здатного жити в умовах глобалізації. А для цього необхідно паралельно зі спеціальними предметами вивчати психологію та педагогіку, етику та естетику, право, політологію тощо. Все це буде сприяти однієї з головних завдань освіти – вихованню особистості.

Гуманітарна освіта навчає майбутнього фахівця працювати в умовах постійно змінюючої ділової, соціальної, культурної середі, правильно оцінювати етичну сторону проблеми, дотримуватися встановлених норм поведінки, критично мислити, виробляти відповідальні, адекватні рішення, керувати собою та членами команди, ефективно спілкуватися, обирати відповідні форми і засоби ділової комунікації.

Сьогодні у суспільстві виникають гострі протиріччя між соціально-гуманітарними знаннями, освітою і реальною дійсністю, між знаннями і політичними рішеннями. ХХ ст. показало необхідність усвідомлювати, що науково-технічний прогрес, економіка, політика та ідеологія стають джерелами соціального розвитку тільки за умови проявлення через них фізичних і духовних здібностей людини. Суттю нової парадигми освіти є підхід до людини як вищої цінності, самоцілі і головної умови розвитку суспільства. Розвиток особистості, яка є дійсним громадянином, патріотом своєї країни – головне завдання нової системи освіти. І динамічною силою цієї системи, її основою повинна виступати гуманітарна освіта.

Важливою складовою гуманітарної освіти в цілому є гуманітарна освіта студентів, що одержують спеціальну освіту, мова йде про так звану «вузьку» освіту. Гуманітарна підготовка повинна розширити освіту «вузького» фахівця, доповнити його освіту такими знаннями, які не є для нього профілюючими. Так, наприклад, освіта інженера повинна забезпечити йому максимальну включеність в суспільні зв'язки, зробити його конкурентоздатним на ринку праці, сформувати особистість і громадянську позицію.

Гуманітарна освіта повинна сформувати у майбутнього фахівця потребу у безперервній освіті, у розвитку своєї загальної культури тощо. Метою гуманітарної освіти є формування у особистості комунікативної та інформаційної компетентностей, правової свідомості, естетичності, толерантності та ін. Все це дає можливість особистості найбільш повно проявити свої здібності в професійній і життєвій кар'єрах. Якщо раніше професіоналом вважався фахівець, який досяг професійного успіху у своїй спеціальності, то сьогодні для досягнення професійного успіху недостатньо володіти своєю спеціальністю, необхідно мати і інші якості. Разом з володінням технологіями, які забезпечують конкурентоздатність в галузі певної спеціальності, професійний успіх суттєво залежить від володіння такими якостями, як комунікабельність, ерудиція, знання законів функціонування суспільства і поведінки людини, які відображають рівень загальної культури особистості.

Проблеми сучасного соціуму вимагають від особистості постійного підвищення свого освітнього рівня, оволодіння постійно змінюючимися науковими, інформаційними, комунікативними технологіями. Суспільство потребує професіоналів, які мають не тільки спеціальні знання, а й високий рівень відповідальності перед державою і громадянським суспільством, а це неможливо реалізувати без гуманітарної освіти.

Список літератури: 1. Константиновский Д.Л., Вознесенская Е.Д., Дымарская О.Я., Чередниченко Г.А. Социально-гуманитарное образование: ориентации, практики, ресурсы совершенствования. – М.: ЦСП, 2006. – 264 с. 2. Петутина Е.А. Гуманитарное образование в техническом университете Проблемы и перспективы формирования национальной гуманитарно-технической элиты: сб.науч.трудов /Под ред. Л.Л. Товажнянского Л.Л., А.Г. Романовского. Вип 18 (22). – Харьков: НТУ «ХПИ», 2008. – 400 с.; 2. Проблемы современного гуманитарного образования. Гуманитарные чтения – 2009. – Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2009.; 3. Богомолов С.И., Костенко Ю.Т., Товажнянский Л.Л. и др. Гуманистическая концепция учебно-воспитательной работы. – Харьков: НТУ «ХПИ», 1997.; 4. Товажнянский Л.Л., Романовский А.Г. и др. Формирование и реализация концепции подготовки национальной гуманитарно-

технической элиты в НТУ «ХПИ».— Харьков: НТУ «ХПИ», 2002.- 160 с.; Астахова В.И., Астахова Е.В., Белова Л.А. и др. Стратегия гуманизма.»— Харьков: Национальная Украинская академия, 2004.- 212 с.

Л.В. Перевалова

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

В статье рассматриваются проблемы, стоящие перед высшим образованием в целом, и гуманитарного образования как важной составной. Анализ социологических данных, полученных российскими и украинскими учеными, позволяет сделать вывод о том, значительная часть студенческой молодежи считает гуманитарные знания неотъемлемой составной университетского образования и необходимы им в дальнейшей профессиональной и общественной деятельности.

Л.В.Перевалова

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розглядаються проблеми, що стоять перед вищою освітою в цілому, і гуманітарною освітою як важливою складовою. Аналіз соціологічних даних, отриманих російськими та українськими вченими, дозволяє зробити висновок про те, значна частина студентської молоді вважає гуманітарні знання невід'ємної складової університетської освіти й необхідні їм у подальшій професійній і суспільній діяльності.

L.V. Perevalova

THE ROLE AND IMPORTANCE OF ARTS EDUCATION IN TRAINING THE NEW GENERATION

In article the problems facing to higher education as a whole, and arts education as important the compound are considered. The analysis of the sociological data received by the Russian and Ukrainian scientists, allows to draw a conclusion on that, the considerable part of student's youth considers humanitarian knowledge integral compound a university education and are necessary for them in further professional and public work.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010

УДК 338:621

*Э.Г. Братута, А.И. Ильинский
г. Харьков, Украина*